

J.R.

Redactie:

C. A. BACKER, *Weltevreden.*
 A. J. KOENS, *Mr.-Cornelis.*
 J. W. A. VAN WELSEME, *Weltevreden.*
 D. DE VISSER SMITS, *Weltevreden.*

Adres der Redactie:

J. W. A. VAN WELSEME, *Weltevreden, Kramat.*

Levend en Dood Materiaal:

C. A. BACKER, *Koningsplein O. 1, Weltevreden.*

Vaste Medewerkers:

H. A. CLERX.
 Dr. Z. KAMERLING.
 Dr. J. C. KONINGSBERGER.
 P. A. OUWENS.
 F. WEEHUIZEN.
 Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.

Prijs per jaar f 6.50 — Leden der N. H. V. ontvangen het Tijdschrift gratis.

ONZE VOGELS.**VI. Kegelsnaveligen.**

Wanneer men eenmaal weet, dat onder dezen naam de glatik en zijns gelijken gerekend worden, dan stelt men zich ook dadelijk goed voor, wat er onder een kegelsnavel bedoeld wordt. Aan de basis is hij breed en die breedte is bijna gelijk aan de geheele snavellengte. Werkelijk een kegel, maar met zwak naar buiten gebogen mantel. De snavel is bij de meesten dezer groep lomp en kan den drager sterk doen gelijken op die gelukkigen onder de menschheid, wier uitstekende gevelversiering aanmerkelijk uitgebouwd is. Zaadpikkertjes stond er eerst als titel, hun snavel is werkelijk zeer geschikt voor zaad eten, doch erg juist zou de naam niet geweest zijn, want ook andere dan plantaardige spijs wordt door hen genoten, al is werkelijk zaad het voornaamste. Juist door dat zaad pikken kunnen ze zoo schadelijk worden. Velen onder hen bezoeken graag de zaadvelden en houden er geducht in huis. Zooals alle planteneters, wier voedsel in groote hoeveelheden bijeen gevonden wordt, zijn ook de kegelsnaveligen gezellige dieren. Ze zwermen in meer of minder groote troepen rond, gaan gezamenlijk op roof uit en zoeken te samen een slaapplek. Waar het voedsel zoo voor het nemen is als op de zaadvelden, stooten ze elkaar het brood niet uit den mond en hebben ze van elkaars nabijheid juist voordeel. Waar zoo velen bijeen zijn, is er weinig kans, dat vijanden onopgemerkt zullen naderen. De „nijvere landman”, wiens sawah's met rijpe padi voornamelijk door bezoek van de talrijke kleine roovertjes

dreigen geplunderd te worden, de nijvere landman moet soms met zijn geheele familie den strijd aanbinden tegen hen, die zingen:

„Wij zaaien niet, wij maaien niet,
Wij teren op den boer.
Als 't koren in zijn aren schiet,
Bestelt al 't land ons voer.”

Gezellig derhalve in zoölogischen zin, maar ook in een andere beteekenis. Ze hooren werkelijk bij het landschap van rijpende padivelden, de groote zwermen van kleine brutaaltjes, die letterlijk in de geelgroene aren vallen en die met een vroolijk en hoog „tink, tink” springend en fladderend, steeds zeer bewegelijk in de weer zijn, elkaar telkens voor werkelijk en vermeend gevaar waarschuwen en die op eens met een ruk met veel vleugelgedruisch allen tegelijk opvliegen en in gelijke zwenkingen laag langs de rijpe padi naar een rustiger hoekje vluchten, waar ze weer voor een oogenblik neervallen en schijnbaar verdwenen zijn. Maar ook gezellig, doordat hun rooverijen de sawahbezitter bracht tot zijn stoffeering van het rijstveld met goeboegs of wachthuisjes, kitirans of molentjes en tal van kleurige lapjes, palmladeren, stukken blik en andere schrikaanjagende middelen.

Nu eens bestaan de roovertroepen uit kegelsnaveltjes van dezelfde soort dan weer uit vele van verscheidene soorten en geslachten. De bekendste en de meest voorkomende zijn: de *Glatik* (*Spermestes aryzivora* L.), de *Peking* (*Munia nisoria* TEMM.) en de *Bondols* (*Munia spec.*), terwijl ook wel de *Ringmusschen* (*Passer montanus* L.) er bij gezien worden.

Behalve de laatste behooren deze kleine schadelijke zaadetertjes tot de familie der *Weervogels* (*Ploceidae*). Deze naam is echter slechts met recht toepasselijk op de vertegenwoordigers van het geslacht *Ploceus*, waaronder de bekende *Gele manjar* (*Ploceus manyar* HORSF.) behoort. Van de overigen lijkt het nestbouwen niet veel op weven.

Op de sawahs is het niet makkelijk de verschillende vormen en kleuren uit een troep te onderscheiden en de vogeltjes te leeren kennen. Beter gaat dat, als men ze in kooien kan bekijken. De vrijbuitertjes van de sawah schijnen zich zeer goed bij het kooileven aan te passen. Als de kooi niet al te klein is en het gezelschap tamelijk groot, dan is het daar een even gezellig en luidruchtig troepje als in de vrije natuur. Met gaba of droge rijstkorrels en met nu en dan een trosje *Djawawoet* of *Trosgierst* (*Setaria italica* BEAUV.) zijn ze tevreden. Nooit mag men vergeten hen rijkelijk van frisch badwater te voorzien, want evenals vele vogels baden ze graag. Daar ze in groote massa met slagnetten in de alang-alangvelden worden gevangen, kan men ze altijd in ruime keuze en voor weinig geld bij de langs de huizen trekkende vogelkooplui vinden.

Allereerst bieden ze *glatiks* te koop aan. Zijn portret vindt men in een der vorige afleveringen. Een nauwkeurige beschrijving der kleuren van het rijstvogeltje zal werkelijk wel niet noodig zijn, alleen zij opgemerkt, dat de in den regel witte wangen bij uitzondering wel eens zwart kunnen zijn. Trots zijn bonte kleuren is dit vogeltje toch niet mooi te noemen, zijn lichaamsvormen en zijn groote roode kegelsnavel maken hem lomp. Zijn plompheid misschien nog meer uitkomende door het fijne grijs van zijn jas en het lichte wijnkleurige van vest en pantalon en zijn geweldige opvallende neus gaven eens een dame in hem Geheimkommerzienrat COHN te noemen. En werkelijk heeft hij wel iets van zoo'n parvenutype uit de *Witzblätter*.

Erg intelligent zijn ze niet. Een kooi met *glatiks* stond een uur lang open zonder dat één der gevangenen zich de vrijheid veroverde. Dezelfde dame beweert echter, dat ze wel intelligent zijn en grondt die uitspraak op het volgende voorval. In een kooi leefden

eens drie glatiks, twee mannetjes en één wijffe. Het bleek langzamerhand, dat twee het eens waren geworden en dat nummer drie als „facheux troisième” van denzelfden snavel, waarmee teeder gestreken en zoet getikt kon worden, leelijk nijldige houwen moest ontvangen. Omdat men wilde probeeren of er in de kooi een nestje gemaakt zou worden en men voor de rust van het jonge huishouden minnenijd wou weren, werd nummer drie, die aan een diepe snavelwond, hem door jaloerschheid toegebracht, zeer goed uit de anderen te kennen was, door een groote hand gegrepen en in vrijheid gesteld. In de eerste verbijstering van dit geluk vloog hij naar het erf der bureu. Een uur daarna echter zat het diertje op een balk vlak bij de gesloten kooi en later probeerde de trouwe telkens weer in de kooi te komen. 's Avonds zette hij zich op de kooi te slapen, maar wat later verschrikt door de groote hand vloog hij in donker heen om nimmer weer te keeren.

In het bebouwde gedeelte van Batavia en Meester Cornelis ziet men ze zeer zelden, waarschijnlijk zijn ze niet tegen de meer pientere musschen opgewassen. Waar minder van die laatsten voorkomen, vindt men ze als in de huizen nestelende gasten. In een oude school heb ik ze geregeld zien nestelen in de achtergalerij. In den tijd van vagebondeeren gedragen

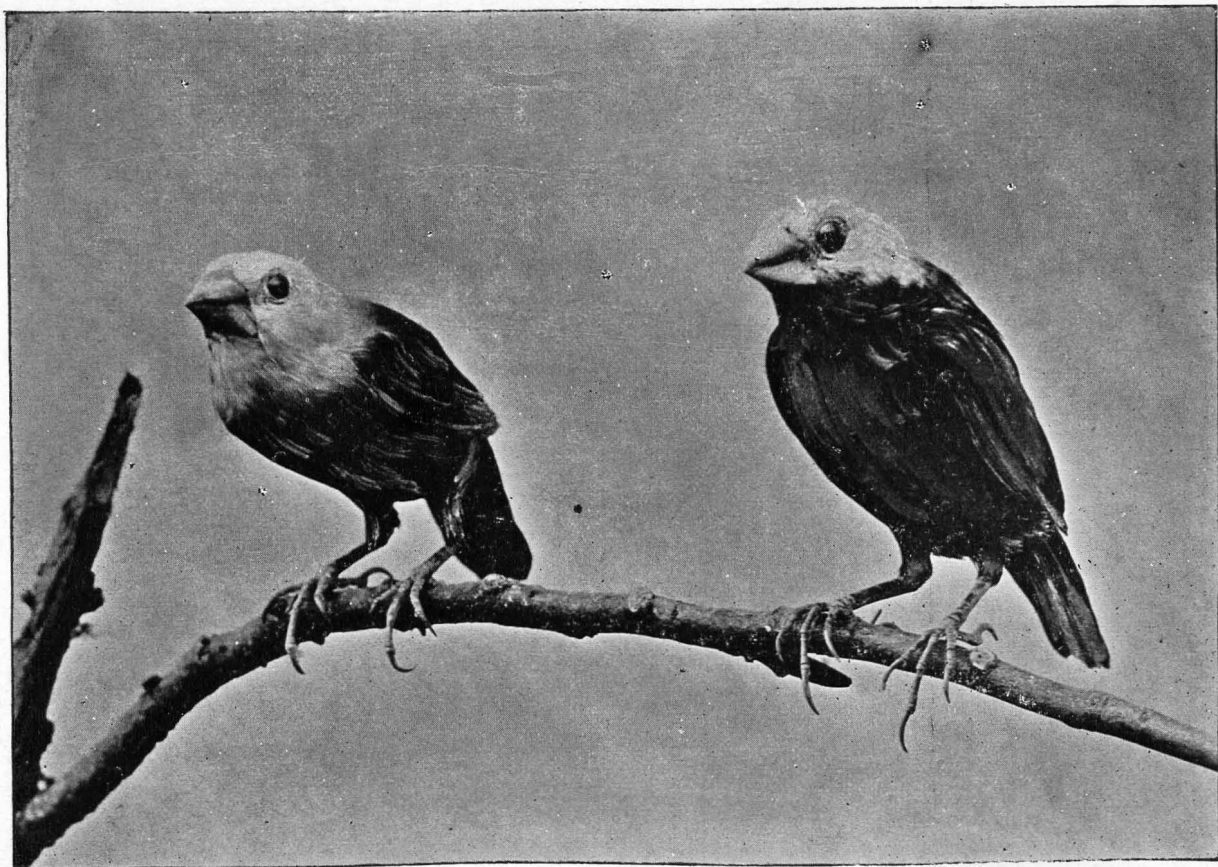

Fig. 1.

Nonnetjes of Bondols.

Links: *Munia maja* L.

Rechts: *M. ferruginosa* SPARRM.

ze zich bij het zoeken naar slaappleatsen op boomen of in alang-alangvelden als de spreeuwen, ook bij hen veel lawaai en gekijf en vliegmanoeuvres.

Zingen doet de *glatik* evenmin als de andere wevertjes. Wie dan ook het bekende schoolliedje van „Roodborstje, roodborstje, geestige dief!” trachtte te verindischen door er *glatikje* in te brengen, behield wel het rythme doch zondigde, toen hij liet zingen: „Thans kweelt uw keeltje geen lustige zangen” en „— — — zal ik een lied voor u zingen.”

In de kooien van de kooplieden kan men ook in groote getale de z.g. *Nonnetjes* vinden en wel in twee soorten. Beiden hebben een witten kop, die aardig afsteekt bij het in hoofdzaak donkerbruine lichaam. De grootste (13 cM.) is aan de onderzijde zwart, alleen de krop is bruin, de kleinere tweede soort (12 cM.) is tot aan den snavel aan den onderkant pikzwart. Ook zij zingen niet, maar zijn levendig en vroolijk en eleganter verschijningen dan de *glatiks*. In vrijheid nestelen ze graag tusschen de alang-alang en wildernissen van laag struikgewas. Ook wel *Bondol* of *Nonnetje* noemt men de evengroote *Munia atricapilla* met zwarten kop en borst.

Ook een grasgroene roodgestaarte zaadeter wordt *bondol* genoemd, doch dan *Bondol idjoe* (*Erythrura prasina* SPARRM.). In de lagere streken leert men hem wel als kooivogel kennen doch niet als sawah- en alang-alangvrijbuit. Hij schijnt meer thuis te zijn in het bergland. Het is een mooi diertje, wat grooter dan de *bondols* (15 cM.) en van de andere

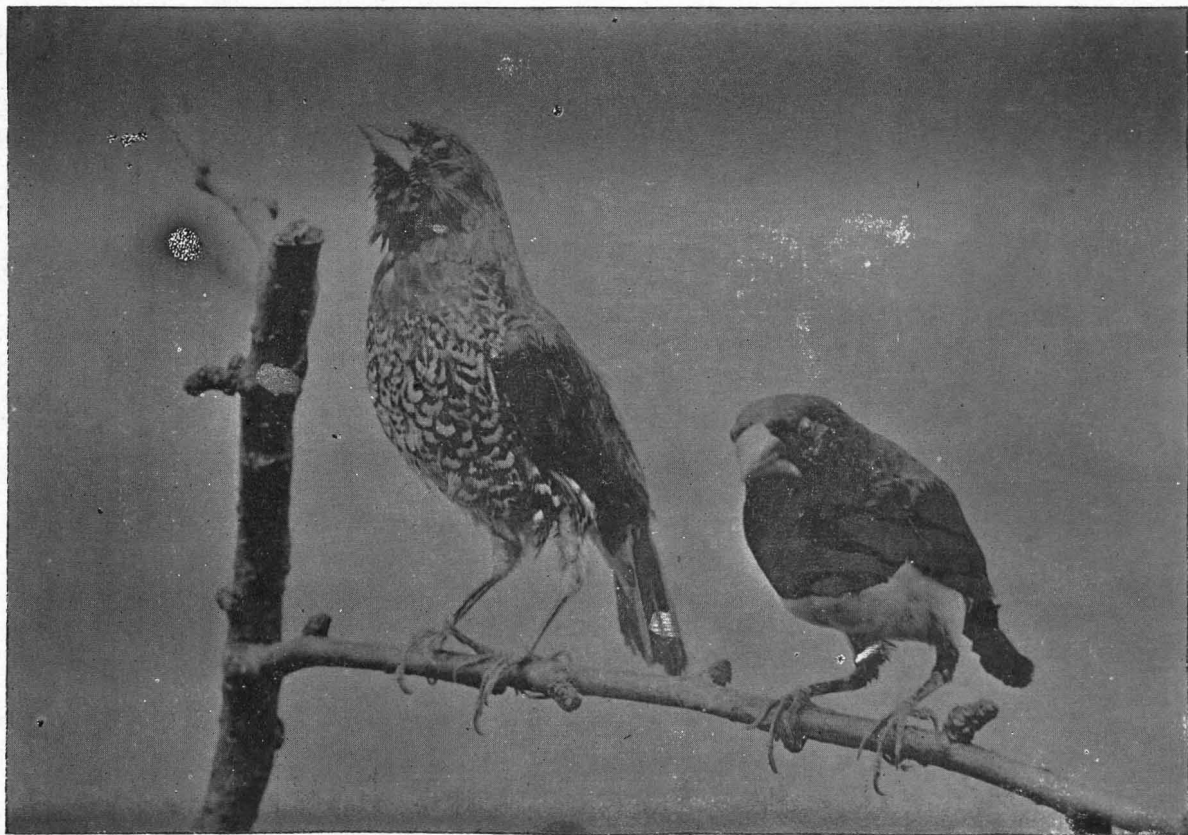

Fig. 2.

Links: *Peking* (*Munia nisaria* TEMM.).

Rechts: *Priet* (*Uroloncha leucogastroides* H. et M.).

soorten dadelijk te kennen aan de groene kleur van de bovendeele en de lange staart. Het middelste paar stuurpenne is verlengd en behalve de uiteinden granaatrood, verder zijn de andere staartpenne rood gerand. Ook de stuit en de bovenste staartdekveeren zijn rood, terwijl de onderzijde roodbruin gekleurd is.

Kleiner dan de vorige soorten (11.5 cM.) is de eveneens als kooivogel gehouden en zeer talrijk op de sawah voorkomende *Peking* (*Munia nisoria* TEMM.). Bij deze vogeltjes kan men zeer goed mannetje en vrouwtje van elkaar onderscheiden. Over het geheel zijn beiden donkerbruin. De voorste rugveeren van het mannetje vertoonen fijne donkere dwarsstreepjes en de veeren van zijn krop en zijn borst ronde witte vlekjes. Het vrouwtje mist deze vlekjes en dwarsstreepjes, ze is eenvoudig grijsachtig bruin.

Een algemeen bekend wevertje, dat werkelijk ook wel eenigszins weeft is het algemeen ook in en nabij onze huizen voorkomende vogeltje, dat de inlander *Priet* noemt, *Uroloncha leucogastroïdes* HORSF. et MOORE. Hij is maar klein, ongeveer 11 cM., dus van de grootte van de *peking*, doch wat minder slank dan deze. Het overigens bruine vogeltje heeft een donker kapje op den kop, krop en voorborst zijn zwart en de buik is wit. Klein en vlug als muisjes schieten ze langs den grond of als een weggeworpen steentje schieten ze op eens langs u in de galerij. Ze kunnen zich gedragen als Hollandsche meezen. „Knetter, knetter, piet, piet!” en ze vliegen naar de Caryota en draaien om de bloeitrossen heen en pikken aan de stuifmeelbloempjes of snoepen van de roode bessen der vruchtdragende stelen. Van lange grasvezels weven ze een nest, wel niet zoo mooi en stevig als van den manjar, maar toch netter dan van de glatiks. Het is een saamgedrukte holle ellipsoïde met een openingetje aan een zijde. De wanden zijn soms wel 3 à 4 cM. dik, stevig in elkaar gevlochten. Eens kwam mij een nest in handen, dat gemaakt was in de ruimte tusschen de jaloezie — en glazen ramen van onze leeraarskamer. Beide ramen bleven altijd gesloten, zoodat de tusschenruimte een veilige plaats tot nestbouw aanbod. De openingen tusschen de jalouzielatjes waren groot genoeg om de kleine wevertjes door te laten. Door den vorm van de plaats was het nest hier plat en hoekig. Het geheel was 22 cM. lang. Van de opening ging eerst een gang van 10 cM. naar binnen, waar een halve-vuistgrootte kom volgde, het eigenlijke nest. Ook in onze galerijen en tusschen de kiemplanten maken ze hun nest. Als materiaal daarvoor gebruiken ze heel graag in fijne vezels gespleten palmbladeren. Als er verdroogde bladslippen aan de palmen hangen, kan men ze daar bezig zien met afscheuren en sleepen. Men moet nu echter niet denken, dat de *priet* alleen nabij de menschenwoningen voorkomt. Evenals bij de spreeuwen heeft men ook bij hen stadsbewoners en buitenlui, welke laatste eveneens schandelijke rijstroovers zijn. *)

Een laatste kleine en wel de schitterendste is de *Priet bengala* of *Oessing* (*Sporaeginthus amandava* L.) Het kleine, (9.5 cM.) vogeltje is op de bovendeele en aan de flanken mooi rood, de rugveeren zijn gedeeltelijk olijfgroen. De vleugels zijn grijsachtig, de veeren der onderdeelen zwart, borst, flanken en slagpenne dragen grootere of kleinere witte spikkeltjes. Tenminste zoo schitterend is het bruiloftskleed van de mannetjes; de gewone alledaagsche bevedering is olijfkleurig behalve stuit en vleugeldeksveeren, die rood blijven. De onderdeelen zijn daarbij niet zwart doch isabellakleurig naar het midden in geel verloopend, de witte spikkels komen nu alleen aan de vleugels voor.

Dit wevertje schijnt alleen tot Java beperkt, wat tenminste onze archipel betreft, want

---

*) De zwermen kegelsnaveligen, die ik eenige weken geleden op de sawahs rond Garoet zag, bestonden bijna uitsluitend uit priets.

het komt ook voor op het Aziatisch vaderland en is naar de meening van sommige schrijvers in vroegere eeuwen door de Hindoe's hier ingevoerd. Het komt hier en daar in groot gezelschap op de sawah's voor en wordt in niet minder groot aantal gevangen en als

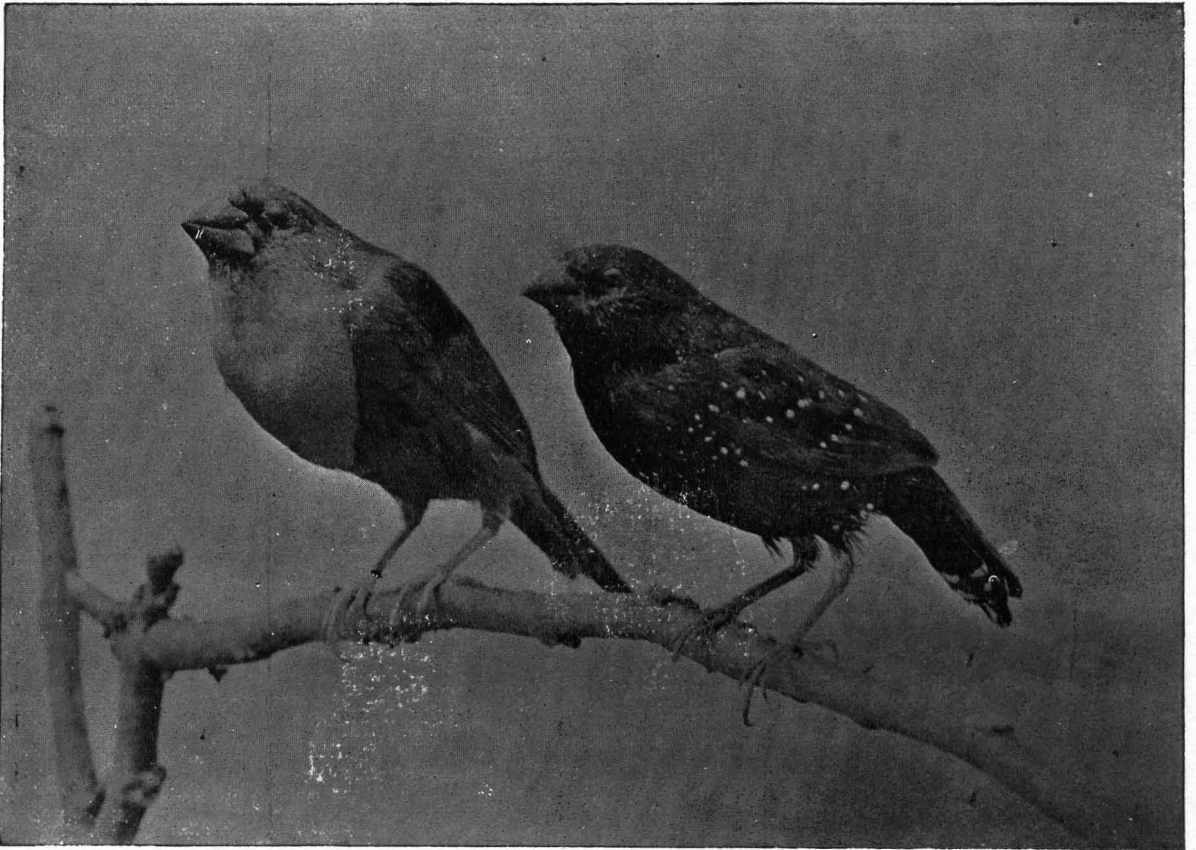

Fig. 3.

Links: *Bondol idjoe* (*Erythrura prasina* SPARRM.).   Rechts: *Priet bengala* (*Sporaeginthus amandava* L.).

kooivogel verkocht. Toch kan men hem niet zooals de rijstdiefjes en de nonnetjes tot de meest voorkomende sawahvogels rekenen, daarvoor komt hij te plaatselijk voor. Evenals de *glatik* treffen we de *priet bengala* ook in Europa bij vogelliefhebbers in kooien aan. Als voedsel geeft men dit vogeltje meestal klein zaad of stukgestooten rijstkorrels. Gewone gaba schijnt het te groot te zijn, graag is het er niet op. In de natuur voedt de *priet bengala* zich evenals de gewone *priet* met de zaden van andere grassoorten dan rijst. In overeenstemming met het kleine lichaampje is het stemmetje fijn en schel, in de kooi een aardige afwisseling op het zwaardere tink, tink van glatiks en bondols.

Tot de weervogels en de meer omvattende groep der kegelsnaveligen behooren veel meer soorten dan bovengenoemde, ook in Nederlandsch-Indië. De hier beschrevene behooren echter als sawahvogeltjes en roovertjes vooral vermeld te worden; de anderen als *musch* en *manjar* krijgen als wat afwijkende in gewoonten en leven een afzonderlijke behandeling.

Als naar gewoonte geven we van de boven besproken vogels eenige landsnamen ter vergelijking.

Banda, m. — Op Sumatra een collectief-naam voor *bondols* e.a.

Banda oedan, m. — *Munia maja* L.

Binglis, m. — *Erythrura prasina* SPARRM.

Bondol, m. — *Munia maja* L. en *M. ferruginosa* SPARRM.

Bondol itam, m. — *Munia atricapilla* VIEILL.

Bondol idjoe, m. — *Erythrura prasina* SPARRM.

Gelatik, *glatik*, *gladik*, m.; *glata*, j. — *Spermestes oryzivora* L.

Glatik ngoengoe, m. — *Erythrura prasina* SPARRM.

Mendjiring, j. — *Sporaeginthus amandava* L.

Oesing, s. — idem.

Padda, j. — *Spermestes oryzivora* L.

Peking, m. — *Munia nisoria* TEMM.

Piët, s. — *Uroloncha leucogastroïdes* HORSF. et MOORE.

Priei, m. — idem.

Priet bengala, m. — *Sporaeginthus amandava* L.

A. J. K.

CROTALARIA VERRUCOSA L.

Kakatjangan polong, s. *Gegering djintan*, m.

Op uitgedroogde rijstvelden, op grasgronden nabij de zee en in de hogere bergstreken van geheel Java, doch in West-Java slechts zelden, kan men de plant aantreffen, waarvan de wetenschappelijke en twee gangbare inlandsche namen hierboven vermeld zijn. Ze behoort tot de familie der *Leguminosae* (*Peuldragere*) en wel tot de onderfamilie der *Papilionaceae* (*Vlinderbloemigen*) en draagt gezwollen, opgeblazen vruchten (Fig. 1a), waarin de zaden bij rijpheid een ratelend of rammelend geluid maken, wanneer ze door de een of andere oorzaak in beweging gebracht worden. De naam *Crotalaria* beteekent dan ook *ratelaar* of *rammelaar*. Hoe de plant aan de soortnaam *verrucosa*, dat wrattig beteekent, gekomen is, begrijp ik niet goed: ik kan aan de geheele plant niets wrattigs ontdekken.

De kleur der bloemen is blauwpaars of zeldzamer wit. Daar deze kleur bij het geslacht *Crotalaria* slechts bij uitzondering voorkomt, stel ik voor de plant in 't vervolg met den naam van *Blauwe Ratelaar* te betitelen.

Groeiplaatsen, beharing en 't geringe aantal huidmondjes, dat de plant bezit, wijzen er op, dat we te doen hebben met een echte xerophyt. *)

Onze *Crotalaria* is een opgericht kruid met een onregelmatig kantige stengel, die meer naar boven scherp vierkant-viervleugelig wordt. De bladeren zijn enkelvoudig, vrij groot, eirond-ruitvormig met wigvormigen voet en toegespitsten top. Bovendien vertoonen ze duidelijke zijnerfjes en zijn ze min of meer gerimpeld. De onderzijde is met ijle haren bezet en is tengevolge daarvan grijsgroen van kleur. De bladsteel is kort.

Staat de plant in vollen bloei, dan draagt ze eindstandige en tegenover de bladeren geplaatste trossen van blauwpaarse bloemen. Zooals reeds gezegd is, komt die kleur bij

---

*) Tot recht begrip van 't verband tusschen een en ander leze men nog eens 't stuk van den heer B. over *Sawahplanten* in de vorige aflevering van dit tijdschrift.